

Olszewska, Barbara / Olszewski, Eugeniusz

"Polski słownik biograficzny", Zeszyty
55-57: t. 12/4,
Wrocław-Warszawa-Kraków 1967 :
[recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 14/1, 151-153

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Warszawsko-krakowski XI Kongres Historii Nauki stanowił ważny etap zarówno w merytorycznym rozwoju historii nauki na świecie¹², jak i w liczebnym wzroście uczestników kongresów tej dyscypliny. O tym drugim świadczyć może porównanie liczby komunikatów kongresowych: *Akta VIII Kongresu* (Florencja—Mediolan) w 1956 r. zawierają ich 224, *Akta X Kongresu* (Ithaca—Filadelfia) w 1962 r. — 195. W porównaniu z tym ostatnim kongresem liczba komunikatów wzrosła więc w ostatnio wydanych *Aktach* o 82%. Jak się zdaje natomiast, *Akta* paryskiego XII Kongresu w 1968 r. utrzymają się pod tym względem na poziomie *Akt* kongresu warszawsko-krakowskiego¹³.

Eugeniusz Olszewski, Wiesław Władyka

Polski słownik biograficzny. Zeszyty 55—57; t. 12/4, ss. 481—640 + VIII; t. 13/1—2, ss. 1—320. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław — Warszawa — Kraków 1967*.

Polski słownik biograficzny, którego pierwszy zeszyt ukazał się w 1935 r., jest obecnie — jak czytamy na odwrocie okładki każdego zeszytu — „wydawnictwem Polskiej Akademii Nauk realizowanym przez jej Instytut Historii”. Redaktorem naczelnym *Słownika* jest prof. E. Rostworowski, a przewodniczącym Komitetu Redakcyjnego — prof. B. Leśnodorski. Liczba autorów każdego z ostatnich kilku tomów, obejmujących po 4 zeszyty, przekracza 300.

Po 20 latach efektywnej pracy (odliczając dwa okresy zawieszenia działalności) monumentalne wydawnictwo doszło do litery K. W ostatnich latach ukazywały się po 3 ponad 20-arkuszowe zeszyty roczne; w 1967 r. — były to zeszyty 55—57, zawierające 539 haseł od *Kirkor Franciszek* do *Kolski Józef*.

Wielką wagę przykładają *Słownik* do życiorysów działaczy kultury polskiej, stanowią one ponad połowę ogółu haseł. Tak zatem w zeszytach z 1967 r. odsetek ten wynosi 57% (303 hasła), a np. w zeszycie 47 sięgał nawet 65%¹. Z kolei niemal trzecia część życiorysów działaczy kultury odnosi się do ludzi nauki i techniki. W zeszytach 55—57 znajduje się 70 życiorysów uczonych (13% ogółu haseł) oraz 26 życiorysów inżynierów i architektów (5%). Spośród uczonych 12 działało w okresie przedrozbiorowym, 21 w okresie niewoli i 37 w okresie ostatniego półwiecza; dla inżynierów i architektów odpowiednie liczby wynoszą: 5, 11 i 10².

Ustalanie listy haseł *Słownika* jest niezwykle żmudne (zgodnie z zasadami wydawnictwa lista obejmuje jedynie osoby nieżyjące w chwili przygotowywania danego zeszytu), możliwe są zatem, i chyba nieuniknione, przeoczenia. Co do ludzi nauki i techniki przeoczeń takich jest obecnie — jak można sądzić — niewiele; stanowi to znaczny postęp w stosunku do pierwszych lat wydawnictwa, kiedy zdarzały się w tym zakresie przeoczenia nawet rażące. Tak np. w zeszytach z 1967 r. brakuje spośród

¹² Por. w tej sprawie np.: E. Olszewski, *Perspektywy rozwoju historii nauki i historii techniki w Polsce*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 2/1967, ss. 243—244.

¹³ Por. sprawozdanie z tego Kongresu w nrze 4/1968 „Kwartalnika” (s. 851) i w niniejszym numerze (s. 173).

* Obszerniejszą recenzję tych zeszytów *Słownika* autorzy niniejszej recenzji zamieścili w nrze 4/1968 „Kwartalnika Historycznego” (ss. 974—979), dlatego tu — ograniczając uwagi do spraw, które mogą przede wszystkim zainteresować historyków nauki i techniki.

¹ Por. recenzję prof. S. Kieniewicza z zeszytu 47 *Słownika* w „Kwartalniku Historycznym”, nr 2/1965, ss. 425—428.

² Zaliczenie poszczególnych postaci do któregoś z okresów i któregoś z zakresów działania musiało być umowne w wypadkach, gdy ludzie ci żyli na przełomie dwu okresów lub gdy mieli dwa lub więcej różnych zakresów działania (przykładem może być Julian Klaczko, uczony i polityk).

inżynierów i przedstawicieli nauk technicznych jedynie: doc. Teodora Kirkora, wybitnego specjalisty z zakresu chemii i higieny wody; naczelnego inżyniera Warszawy z XIX w. Edwarda Kopmana oraz inspektora budowy wodnych z czasów Królestwa Kongresowego Fryderyka Koeppena³.

Zdarzają się również życiorysy, które mogłyby być ze *Słownika* usunięte, gdyż działalność opisywanych osób nie zawiera elementów w dostatecznym stopniu kwalifikujących te osoby do znalezienia się na liście haseł. W zeszytach z 1967 r. przykładami mogą być życiorysy: Władysława Kocent-Zielińskiego, drugorzędnego współpracownika pionierów lotnictwa w Warszawie, oraz Bronisława Kolbego, inżyniera górniczego, który poza dojściem do stanowisk dyrektorskich niczym szczególnym się nie odznaczył.

Zeszyty 55—57 zawierają łącznie 26 życiorysów dłuższych (ponad 4 szpalty, tj. ponad ćwierć arkusza). W liczbie tej znajduje się 10 życiorysów uczonych; są to Julian Klaczko (10 szpalt), Oskar Kolberg (9 szpalt), Ludwik Kolankowski, Adam Kochański, Juliusz Kleiner, Krzysztof Kluk, Jan Karol Kochanowski (po 5,5—6,5 szpalty), Józef Kleczyński, Zygmunt Aleksander Klemensiewicz, Jakub Klein (po 4,5 szpalty). Jeden tylko natomiast znajdujemy dłuższy życiorys technika: Władysława Klugera (4,5 szpalty). Wśród uczonych mamy tu 4 historyków, 3 fizyków i po jednym etnografie, przyrodniku i ekonomście. Po 3 uczonych działało w okresie przedrozbiorowym i w okresie niewoli, 4 — w ostatnim półwieczu.

Niektóre z wspomnianych haseł nasuwają pewne uwagi krytyczne. Tak zatem dwa życiorysy mogły być skrócone: J. Kleczyńskiego, którego wkład do ekonomii i statystyki polskiej nie był tak ważny, jak wynikałoby z przyznanego mu miejsca w *Słowniku*, oraz życiorys Z. A. Klemensiewicza, gdzie blisko połowy hasła poświęcono opisowi działalności alpinistycznej i fotograficznej wybitnego fizyka. W znakomicie zresztą napisanym życiorysie J. Klaczki prawie cała uwaga skoncentrowana jest na jego działalności politycznej, zaledwie pół szpalty natomiast zajmuje omówienie prac historycznych (tyleż, co jego dziecięcych wierszy). Niedosyt budzi również życiorys A. Kochańskiego, w którym niemal wyobcowano uczonego z naukowego środowiska warszawskiego, a tym bardziej razi brak informacji o jego pracy jako bibliotekarza wilanowskiej księżnicy Sobieskiego.

W życiorysie K. Kluka wątpliwości nasuwa przesadne sugerowanie mu poglądów zbliżonych do ewolucjonizmu, nazbyt też chyba zaostrozono nieporozumienia między Klukiem a Towarzystwem do Ksiąg Elementarnych. Gaffą zaś — bo chyba nie wynikiem niezrozumienia dróg rozwoju nauki od jednej prawdy względnej do drugiej — jest określenie teorii flogistonowej jako „fałszywej” (s. 27)⁴. W życiorysie J. Kleina odcień brązownictwa ma określenie go jako „jednego z wybitniejszych przyrodników europejskich XVIII w.” (s. 576).

Spośród innych zauważonych pomyłek warto zwrócić uwagę na sformułowanie, według którego Tomasz Kociatkiewicz w 1912 r. „został powołany na katedrę prawa kolejowego WSH” (s. 221). Chodzi tu nie tyle o nie dość uważne odczytanie (zacytowanego przez autora) źródła, ile o anachronizm zawarty w przypuszczeniu, że w okresie przed pierwszą wojną światową mogła istnieć w Warszawie normalna polska wyższa uczelnia, mająca normalne katedry. Tym bardziej warto ten anachronizm podkreślić, że nie jest jedynym tego typu w *Słowniku*: w tekstach dotyczących np.

³ Nazwiska te znajdowały się we wstępnej, opracowanej przez Redakcję liście haseł, zabrakło ich jednak w tekście *Słownika*.

⁴ W spisie źródeł do życiorysu Kluka opublikowany w nrze 2/1959 „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” artykuł J. Piaskowskiego *Metalurgia w końcu XVIII wieku w świetle dzieła Krzysztofa Kluka*, „Rzeczy kopalnych osobliwie zdatniejszych szukanie, poznanie i zażycie” przypisano omyłkowo „Kwartalnikowi Historii Kultury Materialnej”.

1905 r. zdarza się nazywanie Warszawskiego Instytutu Politechnicznego im. Mikołaja II — Politechniką Warszawską, choć ta ostatnia nazwa powstała dopiero w 1915 r.

Wskazane przykładowo drobne usterki, z których duża część uległa sprostowaniu w dołączonej — jak zwykle po zakończeniu każdego tomu — erracie, nie mogą przesłonić wielkich walorów *Polskiego słownika biograficznego*, wydawnictwa niezbędnego m.in. dla historyka nauki i historyka techniki. Można sobie tylko życzyć, aby to wielkie dzieło posuwało się naprzód możliwie najszybciej.

Barbara Olszewska, Eugeniusz Olszewski

Informator o zespołach archiwalnych, zawierających materiały do historii przemysłu w latach 1815—1945. Wstęp i redakcja: Irena Pietrzak-Pawłowska. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1967, ss. 84. (wydawnictwo powielone).

Naczelną Dyrekcja Archiwów Państwowych wydała bardzo pożyteczny *Informator o zespołach archiwalnych, zawierających materiały do historii przemysłu w latach 1815—1945, opracowany w Dziale Ewidencji i Informacji tej Instytucji.*

Opracowanie to może zainteresować nie tylko osoby zajmujące się historią przemysłu, lecz również i historyków techniki, jako że zawiera informacje o aktach, w których niewątpliwie znajdują się także i dane, dotyczące rozwoju techniki i wprowadzania ulepszeń technicznych w zakładach przemysłowych. *Informator*, starannie wydany w powielanej formie, prócz wstępu wprowadzającego w sposób opracowania, składa się z dwóch części, obejmujących poszczególne rodzaje akt. Oparty jest on na centralnej kartotece zespołów archiwalnych Biura Prac Naukowych Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych oraz na szczegółowej weryfikacji, dokonanej przez poszczególne archiwa¹.

Część I *Informatora* w dziale A, obejmującym akta przedsiębiorstw przemysłowych, ujmuje kolejno: górnictwo i hutnictwo; przemysł mineralny i materiałów budowlanych; przemysł metalowy, energetyczny i elektrotechniczny; przemysł chemiczny, drzewny, papierniczy i poligraficzny; przemysł włókienniczy, odzieżowy i skórzany; przemysł spożywczy; inne gałęzie przemysłu. W dziale B podano wykaz akt instytucji kredytowych i banków. Część II obejmuje w dziale A akta administracji państwowej (ogólnej i gospodarczej), w dziale B — akta samorządu terytorialnego (wydziały powiatowe i miasta), w dziale C — akta samorządu gospodarczego i zrzeszeń przedsiębiorców. Poszczególne działy są ułożone według archiwów, w kolejności alfabetycznej.

Wykaz nie obejmuje tych grup aktowych, zawierających materiały do dziejów przemysłu, które nie są wydzielone jako zespoły archiwalne samodzielnych jednostek gospodarczych (akta podworskie, sądowe, hipoteczne, notarialne). Górnictwo i hutnictwo potraktowane zostało w *Informatorze* łącznie, gdyż wielozakładowe przedsiębiorstwa łączyły w XIX w. produkcję obydwóch rodzajów. Ze względu na niewielką liczbę zespołów archiwalnych niektóre gałęzie komasowano w grupach o zbliżonym asortymencie produkcji (np. przemysł włókienniczy, odzieżowy i skórzany). Pominięto w *Informatorze* przedsiębiorstwa handlowe, nie związane bezpośrednio z przemysłem. W dziale C części II ujęto również niektóre kolekcje prywatne (m.in. akta Choroszewskich i Artura Dobieckiego), wykaz nie jest tu jednak kompletny ze względu na stan opracowania akt; część tego rodzaju akt znajduje się

¹ *Informator* został opracowany przez Danutę Olszewską-Gawinową i Halinę Kroll. Jego próbnym wydaniem był *Wykaz zespołów archiwalnych zawierających materiały do historii przemysłu w latach 1864—1944/1945* (Warszawa 1964), przygotowany przez W. Lipińską, D. Olszewską i M. Pestkowską.